

Koronáz a főváros

Tomsics Emőke

Ahogy a BUDAPEST 2016/12. számában egy kerek évfordulóra visszatekintve arról megemlékeztünk, utoljára 1916-ban volt helyszíne a város és közönsége a budapesti polgárság ennek az ünnepi eseménynek. Szerzőnk arra vállalkozott, hogy összefoglalja a kérdéskörrel kapcsolatos kultúrhistoriai tényeket, kissé részletesebben is bemutatva IV. Károly koronázásának példáján Budapest színpadát, szerepköreit.

IV. Károly koronázási esküje (vázlat) 1917, Rudnay Gyula, olaj, vászon Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

A középkorban általánosan elfogadott szokásjog szerint csak az lehetett Magyarország törvényes uralkodója, akit a székesfehérvári Nagyboldogasszony-bazilikában *Szent István* koronájával koronázott meg az esztergomi érsek. Ezeknek a feltételeknek az együttes teljesülését felülírta a történelem. 1792-ben *I. Ferenc* koronázásakor Esztergom, Pozsony és Sopron után Buda, majd 1867-ben, *Ferenc József* koronázásakor az ikerfővárosok, Buda és Pest is a koronázó városok sorába léptek. *IV. Károlyt* már a Budapest néven ismert milliós, modern metropolisz várta, melyet belvárosi szakaszán négy híddal forrasztott egybe, utcáin villamosok futottak a villanyvilágítás oszlopai között, és ezek szórakoztak esténként a mozikban.

Szűkül a tér

A koronázás államjogi szempontból fontos mozzanatait a középkorban és a kora újkorban kialakult hagyományok szabályozták, ám a helyszín meghatározásában és az ünnepség „dekorálásában” – ahogy a művészeti munkálatokért felelős *Bánffy Miklós* gróf fogalmazott – a teendők lebonyolítására lérehozott Koronázási Ünnepegyeztető Bizottság viszonylagos szabadságot élvezett. Munkájában a főváros delegáltjai is részt vettek, a művészeti ügyekért, a tribünjegyek kiosztásáért felelős, a forgalmi és a rendészeti albizottságok közül az utóbbi kettőt *Bárczy István* polgármester és *Markovits Ince* rendőrfőkapitány-helyettes irányította. A tervezéshez

az 1867. évi koronázás „forgatókönyve” szolgált mintául, azonban a felkészülésre rendelkezésre álló nem egészen öt hét, a háborús nyersanyaghiány, s a téli időjárás és biztonsági szempontok miatt annak egyszerűsítésére kényszerültek.

A legnagyobb különbség a szertartások helyszínének kis térre szűkítése volt. A magyar királykoronázás egyik sajátossága, hogy egyházi és világi részből áll, ezek: az aransarkantyús vitézek avatása, az eskü, a kardvágás és a koronázási lakoma. A közönségnek a ceremóniasorozat szabad ég alatt zajló eseményeit és a koronázási díszmenet vonulását volt módja megtekinteni.

1867-ben az eskü és a négyvágás szertartása Pesten zajlott, s *Ferenc József* kifejezett kívánságára, hogy „a vidéki nép a menetet ingyen és nagyobb mértékben nézhesse”, az eskü belvárosi templom előtti helyszíne és a Lánchíd pesti hídfőjénél álló koronázási domb között mintegy 50–60 ezer embernek biztosítottak helyet. 1916-ban a koronázás helyszínét a budai Vár Szentháromság tér és Szent György tér közötti szakaszára szorították, s a király az aransarkantyús vitézek avatására nem vonult át a Helyőrségi templomba. Előbbi helyen állt a Szentháromság-szobor barokk stílusához illeszkedő, *Pogány Móric* tervezte esküemlék, utóbbin a *Kós Károly* által épített koronázási domb. A szervezők a menet útvonalán és a tereken felállított tribünökön nyolc-tízezer embernek tudtak helyet biztosítani. A látványtervezésben járatos, igazi színházi szakemberként *Bánffy Miklós* a király esküjét a Halászbástyára tervezte, azonban ötletét biztonsági okok miatt elvetették.

Biztonsági intézkedések

A királyi családot 27-én délután a kormány, a tisztikar és a főváros küldöttsége fogadta a Nyugati pályaudvaron. *Zita* királyné hatalmas gyöngyvirágcsokorral hagyta el a pályaudvar épületét, melyet *Bárczy Berta*, a polgármester lánya nyújtott át neki. A budapestieket plakátok tömege tájékoztatta a királyi pár érkezése, majd a koronázás napjára vonatkozó főkapitányi rendeletekről. Ezek felhívták a figyelmet az útlezárásokra, és részletekbe menő tiltásokat fogalmaztak meg az érkező királyi párt látni vágyó közönség elhelyezkedésére, viselkedésére vonatkozóan, melyek az elmúlt évtizedek ünnepeiségeinek – a millenniumnak, nagy temetéseknek – tapasztalatait tükrözték: így tiltották a háztetőkön és a padlásnyílásokban való tartózkodást, állványok, targoncák, létrák elhelyezését a királyi pár útvonalá-

IV. Károly és Zita királyné bevonulása Budapestre az Andrássy úton, 1916. december 27.

Zádor István, papír, ceruza

Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

nak mentén, tilos volt fákra, villanyoszlopokra, kerítésekre fölkapaszkodni, erkélyekről, ablakokból virágot dobálni.

Az egyre nagyobb számú amatőr fényképező aktivitásának is határt szabtak: semmilyen körülmények között nem engedélyezték a kordonok előtti fotografálást. Egy polgámeisteri falragasz arra szólította fel a fővárosiakat, hogy *„tegyék ünnepélyessé és emlékeztetéssé ezeket a napokat azzal is, hogy házaikat, erkélyeiket, ablakaikat nemzeti színű és városi zászlókkal, színes szövetekkel és szőnyegekkel díszítsék föl,*

A koronázási jelvények megtekintésére váraozók a Mátyás-templom előtt Müllner János felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

hogy ilyképpen is tanújelét adjuk Őfelségeik iránt érzett tiszteletünknek, szeretetünknek, ragaszkodásunknak.”

Bárczy István december 21-én nyilatkozott a lapoknak a főváros részvételének részleteiről. Eszerint a törvényhatósági bizottság által aznap választott küldöttség jelen volt a Mátyás-templomban zajló koronázáson és az aransarkantyús vitézek avatásán. Budapest küldöttsége nyitotta meg az eskütételhez induló menetet, majd a törvényhatóságok küldöttségeinek élén vezette a Szentháromság térről a Szent György térre tartó koronázási díszmenetet.

A háborús helyzetre való tekintettel az ilyenkor szokásos, ökörsütéssel egybekötött népnünnepély elmaradt – erre udvari gyász miatt 1867-ben sem került sor –, azonban a kormány a fővárossal karöltve úgy intézkedett, hogy a koronázás napján délelőtt tíz és délután négy óra között gulyásból, burgonyából és csipetkéből álló meleg ételt osszanak az iskolákban Budapest szegényeinek. A több mint hatvanezer ebédet az erre az alkalomra megnyílt, s ettől kezdve folyamatosan üzemelő központi konyha készítette.

„Ne jöttél volna fel, öcsém!”

A koronázás napján a Vár területén lévő lakóházak erkélyein csak az előre bejelentett és engedélyezett számú vendég tartózkodhatott. Az állványok közül a menet útvonala mellettiekre lehetett jegyet vásárolni, ezeknek, s az állóhelyeknek a közönségét alkották a pesti polgárok, a fővárosi iskolák diákjai. A vásárolt és a tiszteletjegyek

mellett természetesen volt egy harmadik kategória: *„azok, akik »csak úgy« jutottak jegyhez, pestiesen, kitűnő városi összekötetésük révén, a »Berci bácsi szerezte a jegyet, ő mindig, mindenhová szerez jegyet, ő olyan kincs«”* – írta Ego (Fried Margit).

A város utcáin már éjjel egy óraker jártak az autók, fiákerok, melyek a koronázás privilegizált résztvevőinek frizuráit készítő, előkelő budapesti hölgyfodrászokat és személyzetüket szállították. Reggel fél hétkor megindult a népvándorlás a Várba – nyolckor az odavezető utakat lezárták. Hatalmas torlódás keletkezett a Lánchídnál, a rendőrség nehezen boldogult a forgalom irányításával, Frigyes főherceg és az országgyűlési küldöttség kocsijai is elakadtak, a villamosközlekedés is megállt a Duna-parton. *„A Ferenc József tér valóságos kocsitábor – számolt be másnap a Pesti Napló –, ló, jármű egymásba ékelődve, összekavarodva. A sok vidéki küldöttség parádés fogata között egy-egy átszámozott és kétfogatúvá előléptetett konflis, amelyeknek kocsisai nem bírtak elbánni a sovány gebéjükhöz párosított szép lóval.*

– Menjen kend valahogy félre – kiáltja a debreceni küldöttség csodaszép ötösfogatának jóképű magyar kocsisa – látja, hogy nem bírok el a tüzes csikókkal... – Ne jöttél volna fel koronázni öcsém – kiáltja feléje egy pesti konflis ura – hiszen még a járást sem ismered. – Ezzel a lovak közé csördít és vagy két lépést tesz újra előre. (...) Férfiak, nők, gyerekek jönnek, sokan úgy, mintha expedícióra készülne: sárcipőben, úti pléddel, látcsóval és hatalmas élelmiszerkészletekkel. A plédet azután a tribünön maguk alá teszik.”

Reggel kilenckor bezártak az üzletek, kihaltak az utcák, aki tehetette a Duna-parton állva igyekezett legalább a Várból feltörő hangok révén tájékozódni az ünnepség folyásáról. A közönség elkapkodta a lapokat, hogy tudja, mit jeleznek a szinte óráról órára felhangzó ágyúdörgések, harangozás.

Délben a király megtette a négy kardvágást a koronázási dombon, amit távozása után az ott jelenlévő szerencsés közönség azonnal elárasztott, az oldalát díszítő kokárdák szalmavirágait leszedte, emlékként hazavitte. Akik ehhez nem jutottak hozzá, azok sem maradtak koronázási szuvenír nélkül: jelvények, plakettek, rajzok, koronázási emléklapok egész özönét kínálták, részben jótékony célra az árusok. *„Az utcasarkokon a hadsegélyező katonái árulják a királyi pár üdvözlő kéziratát és valamilyen koronázási jelvényt. Jóképű magyar baka árulja, kezében tartja a lapokat, és bár a pipát egy pillanatra sem venné ki a szájából, minden arra menő-*

A törvényhatóságok küldöttei útban a koronázási domb felé a Szent György téren. A menetet Bárczy István, Budapest polgármestere vezeti, kezében Pest város régi bírói pálcájával. Tőle jobbra a főváros zászlójával Harrer Ferenc, mellette dr. Bódy Tivadar alpolgármester, bal szélén Ripka Ferenc és Berczel Jenő tanácsnokok. Erdélyi Mór felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

nek kínálja: – Ugyan kérem, nem tetszene venni egyet? Hamar elfogyna és akkor nem kéne idekinn fagyoskodnom a hidegben ...”
– festett le egy jellegzetes koronázás napi jelenetet a Pesti Napló.

Betűvel, ecsettel, kamerával
IV. Károly koronázása 20. századi történelmünk jól dokumentált eseménye, melyről a kor minden médiuma teljes erőbedobással tájékoztatott, így a résztvevők

erősen korlátozott száma ellenére a kortársak és később utódaik is részletes képet alkothattak róla. Az újságok legkitűnőbb riportereiket küldték a Várba. Az olvasók például *Móricz Zsigmond*, *Szini Gyula*,

A kardvágás után a tömeg ellepi a koronázási dombot. Erdélyi Mór felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

Pálcás urak a Mátyás-templom előtt a koronázásra érkező hintókat várják. Jobbra Boda Dezső rendőrfőkapitány és dr. Nagy Károly, rendőrtanácsos, detektívfőnök. Mellettük filmfelvevőgép dolgozik Révész és Bíró felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

Szép Ernő beszámolóiból ismerhették meg a történeket. A tudósítók munkájában fontos szerepet kapott a telefon. Zsebben hordható Ericsson készülékükkel bármikor a tribünre szerelt kapcsolóhoz tudtak csatlakozni, hogy tudósításukat mielőbb leadhassák a szerkesztőségnek.

Bár a hadiállapot miatt Boda Dezső rendőrfőkapitány rendelete a fényképezőgép elkobzásának terhe mellett megtiltott minden, „így magán kedvtelésből, mint az üzleti célból szándékolt” fényképezést a Vár területén a koronázási ünnepély tartama alatt, a haditudósító fényképezők és a sajtó külön engedéllyel bíró fotóriporterei, mint Révész Imre, Jelfy Gyula, Müllner János, Beller Rezső, elég munícióval látták el a lapokat, melyek így naponta tucatjával közölték a koronázással kapcsolatos életszagú fényképeket, és fotográfiai tömegével illusztrált különszámokkal elégtették ki az olvasók királyi családdal kapcsolatos, jó üzletet ígérő érdeklődését.

Számos festőművész, mint Rudnay Gyula, Rippl-Rónai József, Zádor István, Marton Ferenc is megrajzolta vagy megfestette a

ceremóniasorozat egyes pillanatait. Az információszolgálat terepén csatasorba állt a század nagy jövő előtt álló tömegtudósító eszköze is: a filmes kamera. A Koronázási Rendező Bizottság jótékonyági adó befizetésének kötelezettségével mind a forgatást, mind a kivitelezést az Uher és a Kino Riport filmgyárra bízta. Bár a filmhíradó még új közvetítő volt a médiumok világában, jelentőségét a politikusok is kezdték felismerni. Boda Dezső, Budapest rendőrfőkapitánya a következő szavakkal vette védelmébe a háromábú állványával helyet kereső operatőrt: „Kérlek benneteket, adjatok helyet a

A Magyar Nemzeti Múzeum „Utolsó felvonás – IV. Károly koronázása, 1916” című kiállítása megismerteti a magyar koronázás hagyományait, szimbolikáját, a hagyományos és a modern médiumoknak a koronázás emlékének őrzésében játszott szerepével, s az utolsó koronázás résztvevőinek, szereplőinek sorsán keresztül bepillantást enged az ünnepi eseményt követő történelmünk évtizedeibe. A tárlat 2017. március 19-ig látogatható.

mozigépnak. *Históriai pillanat ez, amit húsz million embernek kell megérezni és meglátni! S a húsz million magyar csak a moziban láthatja esküdni coronas királyát.*” A kétrészes film első részét már a koronázás napján műsorra tűzte a nagykörúti Royal Apolló, az arisztokrácia filmszínháza, és az Omnia, két nap múlva pedig a fővárosi és vidéki mozik már mindkét részt naponta többször játszották.

Az elfelejtett álom

Délután a koronát a palotából visszavitték a Mátyás-tempomba, hogy közszemlére tegyék. Január másodikáig a fővárosiak és az idevonatozó vidékiek ezrei tekinthették meg a koronázási jelvényeket. Este hatkor a királyi pár elutazott a fővárosból. A grandiózus „színelőadás” után a város visszazökkent a háborús hátszágai létbe, ahogy a rendező, Bánffy megfogalmazta visszaemlékezésében: „már akkor, még magán azon az estén az egész koronázás minden pompája, dísze, öröme és szépsége mintha nem lett volna egyéb, mint régen elmúlt, félig már el is felejtett álom...” ●